

Ethiek

Stilstaan bij alledaagse keuzes en dilemma's

Als het om ethiek gaat denk je misschien al snel aan ingewikkelde problemen, zoals beslissingen rondom euthanasie of reanimeren. Maar ethische kwesties doen zich in allerlei dagelijkse situaties voor. In hoeverre mag je bijvoorbeeld zachte dwang uitoefenen om een cliënt te stimuleren aan een activiteit deel te nemen? Het is belangrijk om over dit soort vragen met elkaar in gesprek te gaan.

Mevrouw van Brits komt twee middagen naar de zorgboerderij. Zij heeft een niet aangeboren hersenletsel als gevolg van een auto-ongeluk. Ook zit ze daardoor in een rolstoel. Meestal vindt mevrouw van Brits het leuk om mee te doen aan allerlei activiteiten. Maar soms niet. Dan vraagt Carla, de activiteitenbegeleidster, zich af of ze mevrouw van Brits moet stimuleren. En hoever ze daarin mag gaan. Bijvoorbeeld zoals gisteren bij het geheugenspel met de bal, waarbij je de naam moet noemen van de persoon naar wie je de bal gooit. Dat is toch goed voor haar! Bewegen, hersentraining, sociaal contact. Om haar te verleiden mee te doen mag Carla toch wel haar charmes in de strijd gooien? Of een extra plakje cake beloven

bij de koffie? Of haar rolstoel gewoon in de kring zetten ook al sputtert ze een beetje tegen? Of het nu in de ouderenzorg, in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking of voor mensen met een psychiatrische aandoening is, overal komen situaties aan de orde waarin hulpverleners zich net als Carla afvragen hoeveel zachte dwang ze mogen uitoefenen. Hoe ver mag ik gaan om een cliënt te bewegen iets te doen omdat ik als professional denk dat dit goed voor hem of haar is? En waar ligt de grens? Mag ik wel mijn charmes in de strijd werpen, maar niet iemand in een rolstoel tegen haar zin plaats in de kring? Is het eerlijk (rechtvaardig) om als beloning een extra plakje cake te geven, terwijl deelnemers die zonder mopperen meedoen dat niet krijgen?

Ethische kwesties doen zich dagelijks voor, op tal van momenten

Een ethische vraag is bijvoorbeeld: hoe ver mag

Dagelijkse dilemma's

De vragen die Carla zichzelf stelt zijn vragen die je als activiteitenbegeleider dagelijks tegenkomt. Vragen die niet eenvoudig te beantwoorden zijn. Waar voel ik me als activiteitenbegeleider verantwoordelijk voor? Wanneer ben ik zinvol bezig? Is dat wanneer ik cliënten ondersteun om plezierig de tijd door te komen? Gaat het om het versterken van het geheugen en bevorderen van sociale contacten of lichamelijke gezondheid? Of is de kern van het werk een cliënt ondersteunen een leven te leiden dat bij hem of haar past en waarin zelfrespect en zelfvertrouwen ervaren wordt? Dit zijn typisch ethische vragen. Als het om ethiek gaat, dan denken we al snel aan ingewikkelde vraagstukken, zoals euthanasie of reanimeren. Maar dat hoeft zeker niet. Ethische vragen doen zich dagelijks voor, op tal van momenten. Net als bij Carla.

Doe ik het goede?

Ethische vragen zijn vragen waarin een afweging wordt gemaakt. Niet over hoe we zaken zo effectief mogelijk kunnen organiseren of wat het goedkoopste is. Het zijn momenten waarin we ons afvragen wat

Waarom praten over ethiek?

Er zijn verschillende redenen waarom het belangrijk is om met elkaar van gedachten te wisselen over ethische kwesties:

- **Feest der herkenning**

'Ik ben zo blij om te horen dat ik niet de enige ben die er moeite mee heeft.' Ofwel: je staat niet alleen. Het bespreken van elkaars ervaringen voorkomt dat je thuis gaat piekeren en niet verder komt.

- **Stilstaan om vooruit te komen**

Werken in de zorg is hectisch. Een beslissing is genomen voor je er erg in hebt. Stilstaan bij gezette stappen scherpt je bewustzijn en helpt bij het maken van nieuwe keuzes.

- **Meer begrip**

Je leert de keuzes van collega's beter begrijpen. Grote kans dat hierdoor de samenwerking verbetert.

- **Betere communicatie met cliënten**

Je leert onder woorden te brengen waarom je bepaalde keuzes maakt. Dat helpt in het gesprek met cliënten en familie.

als professional gaan om een cliënt te bewegen iets te doen omdat ik denk dat dit goed voor haar is?

Een kenmerk van ethiek is dat hét goede antwoord niet bestaat

we moeten doen in het licht van goed of kwaad en waarvan de uitkomst (grote) impact kan hebben op het leven van een ander, de cliënt.

Het zijn vragen waarvoor niet een goed of fout antwoord bestaat. Dat is namelijk een kenmerk van ethiek: hét goede antwoord bestaat niet. Het hangt van veel factoren af wat in een bepaalde situatie het goede is om te doen voor een cliënt. Daarover verschillen we regelmatig van mening. We vinden allemaal iets anders belangrijk en van waarde. De een vindt bijvoorbeeld de eigen mening (autonomie) van mevrouw van Brits het allerbelangrijkste, terwijl iemand anders haar lichamelijke gezondheid voorop stelt. Ethische vragen gaan over zaken die van waarde zijn voor cliënten. Daarom is het belangrijk dat je ethische vragen herkent en er iets mee doet. Jezelf steeds opnieuw afvragen of je handelt vanuit eigen waarden en normen, vanuit een gewoonte of werkelijk in het belang van de cliënt. Met andere woorden: past wat jij doet bij wat voor de cliënt zinvol en waardevol is? Doe je het goede voor deze cliënt? Zeker wanneer er sprake is van een afhankelijkheidsrelatie is het van belang dat zorgverleners zichzelf die vraag stellen. Temeer omdat een cliënt misschien niet zelf kan of durft aan te

geven wat hij of zij nodig heeft voor een zinvol bestaan.

Praten helpt

Hoe alledaags ook, ethische vragen zijn dus niet eenvoudig te beantwoorden. Ook bestaat hét goede antwoord niet. Veel medewerkers in de zorg worstelen dagelijks met beslissingen die impact hebben op de kwaliteit van leven van cliënten. Het helpt om ethische vragen te bespreken. Met de cliënt zelf uiteraard. Wat is voor hem of haar waardevol? Maar ook met collega's onder elkaar. Dat helpt om de gevoeligheid voor ethische vraagstukken te vergroten, ze te herkennen en ermee om te gaan. In de dagelijkse hectiek is vaak weinig ruimte om met elkaar in gesprek te gaan over waarom je bepaalde beslissingen neemt. Ook is er best moed voor nodig om genomen beslissingen in twijfel te trekken. Heb ik er goed aan gedaan? Kan ik het de volgende keer anders doen? Veel zorgorganisaties zoeken daarom naar aansprekende manieren om met elkaar over dit soort vragen in gesprek te gaan.

Ethiekbekje

Om medewerkers te stimuleren het gesprek aan te gaan ontwikkelde Bureau

Week van reflectie & ethiek

Van 23 tot en met 27 november vindt de jaarlijkse Week van reflectie & ethiek plaats. In het hele land organiseren zorginstellingen, jeugdzorg-organisaties en andere betrokkenen allerlei activiteiten omtrent ethiek. Deelnemers maken hiermee in hun eigen organisatie zichtbaar hoe wordt gewerkt aan goede zorg, met activiteiten gericht op ethiek, ethische reflectie en moreel beraad. Ook draagt het initiatief bij aan de kwaliteit van leven van cliënten en patiënten, professionalisering en werkplezier. De Week van reflectie & ethiek gaat op maandag 23 november van start met het Week van reflectie congres, met als thema 'In gesprek over goede zorg; Ethiek en reflectie in de praktijk'. Meer informatie: www.weekvanreflectie.nl.

Kwiek op verzoek van Brechtje Hallo-van Bekkum en Dicky van der Weerd van Zorgspectrum het Zand het ethiekbekje. Het is een vouwspelletje, bekend van het schoolplein, waarmee mensen via acht vragen uitgedaagd worden zich uit te spreken over keuzes en dilemma's in de zorg. De speelse vorm brengt in een mum van tijd het gesprek op gang. Jaarlijks organiseert Zorgspectrum Het Zand 'De week van de Ethiek', een week vol activiteiten met als doel het thema ethiek bij medewerkers onder de aandacht te brengen. Dit jaar hebben alle medewerkers van Zorgspectrum Het Zand het ethiekbekje ontvangen om hiermee het gesprek te stimuleren over mooie en lastige momenten in de zorg en welke waarden daarbij een rol spelen. De ervaringen in Zorgspectrum het Zand met het ethiekbekje zijn zeer positief. Het maakt mensen nieuwsgierig. Door de speelse uitstraling stimuleert het medewerkers om mee te praten over ethiek. Dicky en Brechtje: 'De vragen die op het Ethiekbekje staan, dagen uit tot reflectie. 'Met het ethiekbekje ga je direct de diepte in'. In kleine groepjes

Ethiekbekje

Het ethiekbekje is een vouwspelletje waarmee mensen via acht vragen uitgedaagd worden zich uit te spreken over keuzes en dilemma's in de zorg. Het is te gebruiken in kleine groepen of tijdens grote bijeenkomsten. Het ethiekbekje is te bestellen bij Bureau Kwiek: www.bureaukwiek.nl/ethiekbekje. Voor meer informatie kun je contact opnemen met Patricia van den Brink: 06 13021796.

Etische vragen kun je bespreken met de cliënt zelf. Wat is waardevol voor hem?

ontstaan boeiende gesprekken over ethiek en de waarden die ieder met zich meedraagt. Mensen worden nieuwsgierig naar elkaars antwoorden en verhalen en sluiten daarbij aan op de waarden die zij vanuit zichzelf meebrengen in het werk.'

Open gesprek

Ook in andere zorgorganisaties worden de ethiekbekjes inmiddels gebruikt. In trainingen en teambijeenkomsten of als praktische en speelse ondersteuning bij gesprekken over ethische vragen bijvoorbeeld bij een Moreel Beraad. Trainster Jacolien de Jong: 'Mensen herkennen in het ethiekbekje iets van vroeger, iets wat iedereen vroeger weleens zelf gemaakt

heeft. Door het samen vouwen worden mensen nieuwsgierig en open en ligt er een goede basis voor een "open gesprek". Een projectleider Ethiek in de Zorg gebruikt het Ethiekbekje vooral als middel om te reflecteren. 'Het ethiekbekje houdt je een spiegel voor. En hiervoor heb je niet veel tijd nodig. Ik heb het in mijn tas en pak het zo nu en dan tevoorschijn.' Het ethiekbekje is ook zeer goed bruikbaar in gesprek met vrijwilligers. De vragen zijn universeel en hebben betrekking op iedereen die actief is in de zorg. In sommige locaties wordt het ethiekbekje gebruikt tijdens het teamoverleg. Zo kun je bijvoorbeeld elk teamoverleg een vraag kiezen en daarover met elkaar in gesprek gaan. ■

Marie-Josée Smits van ZorgEssentie is gepromoveerd op een zorgethisch onderzoek naar morele ervaringen van verpleegkundigen. Zij helpt zorgorganisaties bij het opstellen van integraal ethiek- of levenseindebeleid, het scholen van de commissie ethiek of gespreksleiders moreel beraad. ZorgEssentie werkt samen met Bureau Kwiek voor het verzorgen van zorgethische bespiegelingen in en van de praktijk.

Patricia van den Brink is eigenaar van Bureau Kwiek, een organisatie die interactieve programma's in zorg en welzijn ontwikkelt. Bureau Kwiek is gespecialiseerd in het ondersteunen van zorgorganisaties bij de invoer van duurzame veranderingen en het versterken van contact tussen cliënten, medewerkers, vrijwilligers en familie. Bureau Kwiek ontwikkelt daarnaast speelse hulpmiddelen die medewerkers en vrijwilligers praktisch ondersteunen in de dagelijkse zorg en ondersteuning. Voor meer informatie www.bureaukwiek.nl.

Ethische vragen gaan over zaken die van waarde zijn voor cliënten

Tekst Marie-Josée Smits en Patricia van den Brink |
Foto's Bureau Kwiek